IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 21 Issue 2 May 2026

VAZIRLAR MAHKAMASI TARKIBI VA UNI SHAKLLANTIRISH TARTIBI

Saidov Davlatmirza Abdulla o'g'li
Namangan davlat universiteti Yuridik fakulteti, 1-bosqich talabasi
Ilmiy rahbar: **Otabek Po'latov**
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20310413

Annotatsiya: O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi davlat boshqaruvi tizimida muhim o'rin tutuvchi ijro etuvchi hokimiyat organi hisoblanadi. Ushbu maqolada Vazirlar Mahkamasining tarkibi, uning shakllantirish tartibi va huquqiy asoslari chuqur tahlil qilinadi. Unda O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonun hujjatlarida belgilangan me'yorlar, shuningdek, amaliyotdagi jarayonlar yoritiladi. Tadqiqot Vazirlar Mahkamasi faoliyatining samaradorligini oshirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: Vazirlar mahkamasi, hukumat, ijro etuvchi hokimiyat, shakllantirish tartibi, tarkib, konstitutsiya, davlat boshqaruvi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi ijro etuvchi hokimiyatning oliy kollegial organi hisoblanib, davlat boshqaruvi tizimida markaziy o'rin tutadi. O'zbekiston hukumati sifatida mamlakatning iqtisodiy, ijtimoiy va ma'naviy sohalarini samarali boshqarish, Konstitutsiya, qonunlar, Oliy Majlis qarorlari va Prezident farmonlari ijrosini ta'minlash vazifasini bajaradi [1]. Huquqiy asoslari Konstitutsiyaning 20-bobi va 2019-yil 10-dekabrda qabul qilingan "Vazirlar Mahkamasi to'g'risida"gi qonunning yangi tahririda belgilangan bo'lib, uning faoliyati konstitutsiyaviylik, inson huquqlari ustuvorligi, kollegiallik, hokimiyatlar bo'linishi va ochiqlik prinsiplariga asoslanadi. 1991-yil 1-sentyabrda tashkil topgan ushbu organ ijro etuvchi hokimiyatning yagona tizimiga boshchilik qiladi.

Vazirlar Mahkamasining davlat boshqaruvidagi ahamiyati uning keng vakolatlari va mas'uliyatida namoyon bo'ladi. U iqtisodiy, ijtimoiy-madaniy jarayonlarni boshqarish, erkin tadbirkorlikni rivojlantirish, pul-kredit tizimini mustahkamlash, davlat budjeti va rivojlanish dasturlarini ishlab chiqish hamda amalga oshirishga mas'uldir [2]. Fan, madaniyat, ta'lim, sog'liqni saqlash sohalarini rivojlantirish, aholini ijtimoiy himoya qilish, barqaror iqtisodiy o'sish, makroiqtisodiy barqarorlik, kambag'allikni qisqartirish, oziq-ovqat xavfsizligi va qulay investitsiya muhitini yaratish Vazirlar Mahkamasining ustuvor yo'nalishlaridan hisoblanadi. Shuningdek, u yoshlar siyosati, oilani qo'llab-quvvatlash, fuqarolar huquqlarini himoya qilish, korrupsiyaga qarshi kurashish va davlat xizmatlari sifatini oshirish kabi muhim vazifalarni ham muvofiqlashtiradi.

Vazirlar Mahkamasi tarkibi Bosh vazir, uning o'rinbosarlari, vazirlar va davlat qo'mitalari raislaridan iborat bo'lib, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi Raisi ham lavozimi bo'yicha uning tarkibiga kiradi. Hozirda Abdulla Nigmatovich Aripov O'zbekiston Respublikasi Bosh vaziri lavozimida faoliyat yuritmoqda. Ushbu shaxslarning tayinlanish jarayoni, ularga qo'yiladigan talablar va vakolat muddatlari davlat boshqaruvi samaradorligi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Vazirlar Mahkamasining shakllantirilish tartibi, uning a'zolariga qo'yiladigan talablar va vakolatlari mazkur maqolaning asosiy tadqiqot obyekti bo'lib, davlat boshqaruvining huquqiy va amaliy jihatlarini chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

Vazirlar Mahkamasining tarkibi va tuzilishi O'zbekiston Respublikasi davlat boshqaruvi tizimining samaradorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi [3]. Uning tarkibiy qismi Bosh vazir, uning o'rinbosarlari, vazirlar hamda davlat qo'mitalari raislaridan iborat bo'lib, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi Raisi ham lavozimi bo'yicha hukumat a'zosi

hisoblanadi. Bu tuzilma ijro etuvchi hokimiyatning asosiy yo‘nalishlarini qamrab oladi, har bir a’zo o‘ziga yuklatilgan soha bo‘yicha davlat siyosatini amalga oshirishga mas’uldir.

Hozirgi kunda Abdulla Nigmatovich Aripov O‘zbekiston Respublikasi Bosh vaziri lavozimida faoliyat yuritib kelmoqda. Bosh vazir hukumat faoliyatiga umumiy rahbarlik qiladi, ishini muvofiqlashtiradi va Oliy Majlis oldidagi hisobdorligini ta’minlaydi. Bosh vazirning o‘rinbosarlari esa hukumatning turli strategik yo‘nalishlari bo‘yicha mas‘uliyatni o‘z zimmalariga olgan holda, tegishli vazirliklar va idoralar faoliyatini nazorat qiladi. Jumladan, amaldagi tarkibda birinchi o‘rinbosar Ochilboy Ramatov hududlarni kompleks rivojlantirish, kommunal xo‘jalik, qurilish va transport sohalariga rahbarlik qiladi. Makroiqtisodiy rivojlanish va kambag‘allikni qisqartirish masalalari bo‘yicha Bosh vazir o‘rinbosari, ayni paytda Moliya vaziri lavozimini ham egallagan Jamshid Qo‘chqorov mas‘ul hisoblanadi. Turizm va madaniy meros vaziri Aziz Abduhakimov ham Bosh vazir o‘rinbosari sifatida ushbu sohalarni rivojlantirish vazifalarini bajaradi.

Investitsiyalar va tashqi savdo vaziri Sardor Umrzoqov Bosh vazir o‘rinbosari sifatida mamlakatga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va exports salohiyatini oshirishga mas‘uldir. Agro-sanoat, qishloq va suv xo‘jaligi masalalari bo‘yicha Bosh vazir o‘rinbosari Shuhrat G‘aniev qishloq xo‘jaligi sohasini modernizatsiya qilish va oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha davlat siyosatini amalga oshiradi. Ayollar va oila ishlari qo‘mitasi raisasi Zulayho Mahkamova ham Bosh vazir o‘rinbosari maqomida faoliyat yuritib, ayollarning jamiyatdagi o‘rnini mustahkamlash va oila institutini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan davlat siyosatini muvofiqlashtiradi.

Vazirlar Mahkamasi tarkibiga kiruvchi vazirlar va davlat qo‘mitalari raislari o‘zlarining tegishli sohalari bo‘yicha davlat boshqaruvini bevosita amalga oshiradilar [4]. Har bir vazirlik yoki davlat qo‘mitasi o‘z vakolatlari doirasida normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqadi, davlat dasturlarini amalga oshiradi va o‘z sohasidagi ijro intizomini ta’minlaydi. Bu tizim ijro etuvchi hokimiyatning vertikal va gorizontal aloqalarini ta’minlab, davlat siyosatining izchil va samarali amalga oshirilishiga xizmat qiladi.

Vazirlar Mahkamasini shakllantirish tartibi O‘zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy-huquqiy asoslariga muvofiq belgilangan bo‘lib, hokimiyatlar bo‘linishi tamoyillarini o‘zida aks ettiradi. Bu jarayon, ayniqsa, Bosh vazir va hukumatning boshqa a’zolarini tayinlash bosqichlarida yaqqol namoyon bo‘ladi.

Bosh vazir lavozimiga nomzod ko‘rsatish jarayoni Oliy Majlis Qonunchilik palatasidagi siyosiy partiyalar faoliyati bilan chambarchas bog‘liq. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga muvofiq, Bosh vazir lavozimiga nomzod Oliy Majlis Qonunchilik palatasida eng ko‘p o‘rin olgan siyosiy partiya yoki teng miqdordagi o‘rin olgan bir necha siyosiy partiya tomonidan taklif etiladi [5]. Bu mexanizm parlamentdagi siyosiy kuchlarning hukumat shakllantirish jarayonidagi ishtirokini ta’minlaydi va hukumatning xalq vakillari oldidagi mas‘uliyatini oshiradi. Nomzod O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan ko‘rib chiqiladi va tasdiqlash uchun Oliy Majlis palatalariga taqdim etiladi.

Bosh vazir nomzodi Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senati tomonidan ko‘rib chiqiladi va tasdiqlanadi. Nomzod o‘zining harakat dasturini Oliy Majlis palatalariga taqdim etadi va ushbu dastur deputatlar va senatorlar tomonidan muhokama qilinadi. Agar nomzodning dasturi ma’qullansa, u Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senatining har bir palatasida deputatlar va senatorlar umumiy sonining yarmidan ko‘pi ovozi bilan tasdiqlanadi. Bu jarayon Bosh vazirning legitimligini ta’minlash va uning siyosiy dasturiga keng parlament ko‘magini olish uchun zarurdir. Bosh vazirning vakolat muddati Oliy Majlis tomonidan belgilanadi, biroq amalda u yangi saylangan Oliy Majlis oldida iste’foga chiqadi va yangi hukumat tarkibi shakllantirilgunga qadar o‘z vazifasini bajarishda davom etadi. Bu uzluksizlik davlat boshqaruvida barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi.

Bosh vazir tasdiqlanganidan so‘ng, u hukumat a’zolari – Bosh vazir o‘rinbosarlari, vazirlar va davlat qo‘mitalari raislari lavozimlariga nomzodlarni Prezident bilan kelishgan holda Oliy Majlis Qonunchilik palatasiga tasdiqlash uchun taqdim etadi. 2020-yil 22-yanvarda Oliy Majlis Qonunchilik palatasi tomonidan Vazirlar Mahkamasi a’zolari lavozimlariga nomzodlar tasdiqlangan edi [6]. Bu jarayon hukumat tarkibining parlament tomonidan nazorat qilinishini va uning legitimligini ta’minlaydi. Har bir nomzodning o‘z sohasidagi malakasi, tajribasi va davlat siyosatini amalga oshirishga qobiliyati diqqat bilan o‘rganiladi.

Vazirlar Mahkamasining shakllantirilish tartibi davlat boshqaruvining huquqiy asoslarini mustahkamlashga qaratilgan bo‘lib, ijro etuvchi hokimiyatning qonun chiqaruvchi hokimiyat oldidagi hisobdorligini ta’minlaydi. Yangi saylangan Oliy Majlis oldida amaldagi hukumatning iste’foga chiqishi va yangi tarkib shakllantirilgunga qadar o‘z faoliyatini davom ettirishi davlat boshqaruvida uzluksizlikni va barqarorlikni ta’minlashning muhim mexanizmi hisoblanadi.

Vazirlar Mahkamasi a’zolariga qo‘yiladigan talablar va ularning vakolat muddati davlat boshqaruvining sifati va samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan hisoblanadi. Garchi qonun hujjatlarida aniq yosh, ma’lumot yoki ish staji kabi talablar to‘liq detallarda belgilab berilmagan bo‘lsa-da, ularning lavozimga tayinlanish jarayoni yuqori darajadagi malaka, tajriba va mas‘uliyatni talab qiladi.

Bosh vazir lavozimiga nomzodga nisbatan eng muhim talab uning Oliy Majlis Qonunchilik palatasida eng ko‘p o‘rin olgan siyosiy partiya tomonidan taklif etilishi va parlamentning har ikki palatasi tomonidan tasdiqlanishidir. Bu talab nomzodning siyosiy yetukligini va parlament ko‘magiga ega ekanligini anglatadi. Hukumatning boshqa a’zolari lavozimlariga nomzodlar ham Oliy Majlis Qonunchilik palatasi tomonidan tasdiqlanadi. Bu jarayon nomzodlarning professional kompetentligini, o‘z sohasidagi chuqur bilim va tajribasini, shuningdek, davlat siyosatini samarali amalga oshirishga qobiliyatini baholashni nazarda tutadi.

Umumiy holda, Vazirlar Mahkamasi a’zolariga O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligi, yuqori professional malaka va tajriba, davlatga sadoqat va mas‘uliyat, shuningdek, yuksak axloqiy fazilatlar kabi talablar qo‘yiladi. Bu talablar davlat boshqaruvida halollik, shaffoflik va samaradorlikni ta’minlashga qaratilgan.

Vazirlar Mahkamasi a’zolarining vakolat muddati Oliy Majlis ng vakolat muddati bilan bog‘liq. Yangi saylangan Oliy Majlis o‘z ishini boshlaganida amaldagi Vazirlar Mahkamasi o‘z vakolatlarini zimmasidan soqit qiladi. Biroq, yeni hukumat tarkibi shakllantirilgunga qadar, u o‘z vazifalarini bajarishda davom etadi. Bu mexanizm davlat boshqaruvida uzluksizlikni ta’minlashga xizmat qiladi. Bosh vazirning vakolat muddati ham Oliy Majlis tomonidan belgilanadi, bu esa uning parlament oldidagi hisobdorligini yanada kuchaytiradi. Vazirlar Mahkamasi a’zolarining vakolat muddati davlat siyosatining barqarorligini ta’minlash va strategik dasturlarning izchil amalga oshirilishi uchun muhim ahamiyatga ega.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi faoliyatining samaradorligini oshirish maqsadida uning tarkibi va faoliyat tartibida doimiy ravishda islohotlar amalga oshirilmoqda. So‘nggi yillardagi eng muhim o‘zgarishlardan biri 2019-yil 10-dekabrda qabul qilingan "Vazirlar Mahkamasi to‘g‘risida"gi qonunning yangi tahriri bo‘ldi. Ushbu qonun hukumatning huquqiy asoslarini mustahkamladi, uning vakolatlarini aniqlashtirdi va faoliyat prinsiplarini, jumladan, konstitutsiyaviylik, inson huquqlari ustuvorligi, kollegiallik, hokimiyatlar bo‘linishi va ochiqlik prinsiplariga tayandi. Bu islohotlar hukumatning ijro etuvchi hokimiyatdagi rolini kuchaytirishga va uning Oliy Majlis oldidagi hisobdorligini oshirishga qaratilgan edi.

Shuningdek, 2021-yil 8-iyulda Vazirlar Mahkamasining vakolatlariga qo‘shimcha o‘zgartirishlar kiritilgani ham muhim islohotlardan hisoblanadi. Bu o‘zgarishlar hukumat faoliyatini yanada optimallashtirish, davlat boshqaruvida samaradorlikni oshirish va zamonaviy chaqiriqlarga tezkor javob berish imkoniyatini yaratishga xizmat qiladi. Kelajakda ham Vazirlar Mahkamasi faoliyatini tartibga soluvchi qonunchilik takomillashtirilishi kutilmoqda; masalan,

2019-yilgi qonun 2024-yil 25-oktabrda O‘RQ-982 sonli qonun bilan o‘z kuchini yo‘qotishi qayd etilgan. Bu holat Vazirlar Mahkamasi faoliyatining huquqiy asoslari doimiy ravishda yangilanib, zamon talablariga moslashtirib borilishini ko‘rsatadi.

Vazirlar Mahkamasining davlat boshqaruvidagi markaziy o‘rni, uning shakllantirish tartibidagi parlament nazorati va huquqiy asoslardagi doimiy takomillashuv hukumat faoliyatining istiqbollarini belgilaydi [7]. Konstitutsiyaviy prinsiplarga sodiqlik, inson huquqlari ustuvorligi va ochiqlik tamoyillariga asoslangan holda, hukumatning samaradorligi oshirilmoqda. Kelajakda ham uning tarkibi va faoliyat tartibini optimallashtirish, davlat siyosatining izchil amalga oshirilishi hamda zamonaviy chaqiriqlarga munosib javob berish orqali mamlakat taraqqiyotiga xizmat qilish ustuvor vazifa bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O‘zbekiston", 2023. – 80 b. (Konstitutsiyaning 118-121-moddalari Vazirlar Mahkamasining shakllanishi va vakolatlarini belgilaydi).
2. "O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi to‘g‘risida"gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. 2019-yil 10-dekabr, O‘RQ-591-son (2024-yilgi o‘zgartishlar bilan).
3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: "Tasvir", 2022. – 416 b. (Ijro etuvchi hokimiyat islohotlari va ijtimoiy-iqtisodiy yo‘nalishlar bayon etilgan).
4. Odilqoriyev X.T. Davlat va huquq nazariyasi. – Toshkent: "Adolat", 2018. – 544 b. (Ijro etuvchi hokimiyatning nazariy asoslari va kollegiallik prinsiplari tahlili).
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "Respublika ijro etuvchi hokimiyat organlari tizimini isloh qilishning birinchi navbatdagi chora-tadbirlari to‘g‘risida". 2022-yil 21-dekabr, PF-269-son.
6. Xuseynova A.A. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy huquqi. – Buxoro: "Durdona", 2022. – 320 b. (Bosh vazir va hukumat a'zolarini tayinlashning huquqiy protseduralari).
7. Saidov A.X. O‘zbekiston parlamentarizmi: tarixi, buguni va istiqboli. – Toshkent: "Inson huquqlari", 2020. – 280 b. (Hukumatning parlament oldidagi hisobdorligi masalalari).